

УДК 330.5:65.012.12

Клівіденко Л.М.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та кредиту**Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету***Русятинська А.О.***викладач кафедри фінансів та кредиту**Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

THE CONTEMPORARY PROBLEMS OF RESEARCHING MACROECONOMIC INDICATORS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

Стаття висвітлює сучасні проблеми протиріччя аналізу макроекономічних показників. Досліджено особливості їх структури, основні проблеми методики розрахунку та взаємозв'язку, фактори впливу на них. Запропоновано рекомендації щодо обґрунтованого та достовірного обчислення обсягу ВВП та забезпечення стабільних темпів його зростання.

Ключові слова: макроекономічні показники, динаміка, валовий внутрішній продукт, економічне зростання, девальвація, експортний потенціал.

АННОТАЦИЯ

Статья освещает современные проблемы противоречия анализа макроэкономических показателей. Исследованы особенности их структуры, основные проблемы методики расчета и взаимосвязи, факторы влияния на них. Предложены рекомендации обоснованного и достоверного исчисления объема ВВП и обеспечения стабильных темпов его роста.

Ключевые слова: макроэкономические показатели, динамика, валовой внутренний продукт, экономический рост, девальвация, экспортный потенциал.

ANNOTATION

The article considers the modern problems of analysis discrepancy of macroeconomic indicators. With this respect their structural peculiarities, the main problems of estimation methods and interrelation, factors of their influence are studied. The recommendations as for accurate estimation of GDP and providing its sustainable development is proposed.

Keywords: macroeconomic indicators, dynamics, gross domestic product, economy growing, devaluation, export potential.

Постановка проблеми. Сучасна економіка України перебуває в кризовому становищі. Недосконалість нормативно-законодавчої бази, соціально-політична нестабільність, відтік іноземних інвестицій, ведення військових дій на Сході країни призвели до поглиблення кризових явищ та дисбалансу основних макроекономічних показників. Одночасно, комплексна взаємодія цих факторів та відсутність належних заходів стабілізації макроекономічного середовища не лише підсилює процес занепаду економіки, а й спричиняє дестабілізацію усіх її процесів. Тому дослідження питань достовірності аналізу макроекономічних показників, їх динаміки, структури, методів розрахунку та факторів, що на них впливають, є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням дослідження макроекономічних показників приділяється особлива увага як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, серед яких: Т. Бондарук, В. Гейц, О. Дорошенко, В. Карпов, В. Новикова, О. Перепьолкіна, М. Пугачов, І. Стеблянка та інші. У своїх працях вони досліджують динаміку ВВП та причини і фактори, які впливають на них, взаємозв'язок валового внутрішнього продукту та доходів бюджету, форми та методи порівняльного аналізу та порядок здійснення макроекономічного регулювання. Однак не всі аспекти вітчизняного макроекономічного становища з'ясовано і обґрунтовано, зокрема, не враховується фактор впливу зміни цін при аналізі доходів бюджету, неврахування якого не може дати об'єктивної оцінки реального стану економіко-статистичного аналізу.

Мета статті полягає у визначенні невідповідності реальних та номінальних макроекономічних показників та показників бюджету, встановленні їх взаємозв'язку, аналізі особливостей їхньої динаміки, визначенні впливу реального ВВП на доходи бюджету та розробці комплексу заходів, які забезпечать стабільний розвиток української економіки в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Валовий внутрішній продукт поряд із іншими показниками, такими як інфляція, якість життя, зайнятість тощо, є найважливішим індикатором соціально-економічного рівня розвитку країни. Показник ВВП є найбільш значущим для аналізу економічного становища як на національному, так і регіональному рівнях, оскільки використовується для оцінки результатів виробництва, темпів економічного зростання, продуктивності праці та дає уявлення про загальний матеріальний добробут нації [1, с. 7; 2, с. 83]. Саме тому перспективи прогресивного розвитку українського суспільства залежать від об'єктивних економічних умов, до яких, зокрема, відносяться стабільні темпи

зростання ВВП. Разом із тим протягом останніх років динаміка ВВП має нестабільний характер. Так, протягом 2004–2008 рр. в Україні спостерігалось економічне зростання, яке супроводжувалося ростом ВВП. Суттєвий вплив на його динаміку здійснила у 2008 році світова фінансово-економічна криза, яка призвела до різкого падіння обсягу ВВП на 14,8%, після якої українська економіка тривалий час не могла відновити стабільність. Лише у 2010 році виникла тенденція до відновлення зростання ВВП, а у 2011–2012 рр. вона змінилася тенденцією стабілізації. У свою чергу, індустріально розвинуті країни, які опинилися в епіцентрі світової кризи, перейшли у фазу відновлювального зростання вже наприкінці 2009 р. [3, с. 52], тоді як в Україні показник ВВП лише у 2013 році зрівнявся з показником п'ятирічної давності (2008 року). Окрім того, особливостями формування ВВП в Україні є те, що такі напрями, як переробна промисловість, оптова й роздрібна торгівля та податки на продукти, займають найбільшу вартісну частку в його структурі, тоді як в обсязі ВВП розвинутих індустріальних країн (Німеччини та США) такий показник, як податки на продукти, взагалі відсутній. Таким чином, динаміка показника ВВП впливає на приховування дійсних масштабів кризового падіння та труднощі виходу з нього.

Реалії сьогодення в економічному розвитку України відрізняються від попередніх років у зв'язку з падінням показників базових галузей економіки, які впливають на обсяги ВВП. Тому для об'єктивної оцінки фінансово-економічного стану країни доцільно розглянути динаміку реального ВВП останніх років (табл. 1). Для об'єктивної оцінки зміни його динаміки та структури нами здійснено розрахунки в постійних (базових) цінах 2012 року, оскільки саме цей рік характеризується економічною стійкістю та низьким рівнем дефляції.

Як свідчать дані таблиці 1, функціонування економіки останніх років характеризується регресивною динамікою реального ВВП. Так, у 2015 році реальний обсяг ВВП скоротився на 210 231 млн грн або 14,7% в порівнянні з ана-

логічним показником 2012 року та на 8,7% або 113 940 млн грн до попереднього року. Такий тренд зумовлений втратою основних промислових регіонів та зниженням промислового виробництва на 13,4%, зокрема, скороченням обсягу виробництва у добувній промисловості і розробленні кар'єрів на 14,5%; переробній промисловості на 13,1%, постачанні електроенергії, газу, пари і кондиціонованого повітря на 12%. Негативна динаміка збереглася у показників платіжного балансу України. За результатами 9 місяців, 2015 рік супроводжується скороченням експорту на 32,7% та імпорту на 33,4% відповідно до аналогічного періоду попереднього року, що призвело до зменшення притоку іноземної валюти. Це не лише послаблює позиції гривні, а і призводить до підвищення цін та інфляції. Падіння обсягів виробництва у поточному році також пояснюється зменшенням попиту, що викликане зниженням рівня купівельної спроможності населення. Стрімка інфляція та падіння національної валюти (гривні) вплинуло на платоспроможність громадян, роздрібну торгівлю, доходи домогосподарств та на загальний рівень фінансового забезпечення як держави, так і населення, що відповідно відобразилось на макроекономічних показниках, зокрема, на триваючому зменшенні обсягів виробництва.

У 2014 році на скорочення реального ВВП вплинув спад економіки. Він мав як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Так, фінансова та політична криза, військовий конфлікт на сході України, анексія Криму, розрив економічних відносин з Росією та потреба в реформуванні економіки країни, які супроводжуються руйнуванням інфраструктури, втратою значної частини вугільної, металургійної, машинобудівної та хімічної промисловості, зосереджених в цих регіонах, спричинили прискорений темп падіння ВВП на 6,9% або 96 291 млн грн порівняно з базовим роком. І лише 2013 рік характеризується незначним падінням реального ВВП на 0,03%, що свідчить про те, що в даний час не спостерігалось негативних впливів на економіку країни.

Таблиця 1

**Динаміка та структура номінального та реального ВВП України
протягом 2012–2015 рр. (млн грн)**

Період	ВВП у фактичних цінах	Реальний ВВП у постійних цінах 2012 року	індекс-дефлятор ВВП, % до відповідного періоду 2012 року	Відхилення реального ВВП відповідного року від 2012 р.		Відхилення номінального ВВП відповідного року від 2012 р.	
				абсолютне, +, -	відносне, %	абсолютне, +, -	відносне, %
Рік 2012	1 404 669	1 404 669	100	-	-	-	-
Рік 2013	1 465 198	1 404 293	104,3	-376	-0,03	60 529	4,3
Рік 2014	1 566 728	1 308 378	119,7	-96 291	-6,9	162 059	11,5
Рік 2015	1 979 500	1 194 438	165,7	-210 231	-14,7	574 831	40,9

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Починаючи з 2014 року також без частини зони проведення антитерористичної операції.

Складено та розраховано автором на підставі [4; 5]

Таблиця 2

Динаміка та структура доходів зведеного бюджету України за 2012–2015 рр. (млрд грн)

Доходи	Доходи зведеного бюджету у фактичних цінах		Реальні доходи зведеного бюджету у постійних цінах 2012 року	Відхилення реального ВВП відповідного року від 2012 р.		Відхилення номінального ВВП відповідного року від 2012 р.
	млрд грн	% від підсумку		абсолютне, +,-	відносне, %	
Зведений бюджет 2012 рік, у т.ч.	445,5	100,0	445,5	-	-	-
Податкові надходження	360,6	80,9	360,6	-	-	-
Неподаткові надходження	80,9	18,2	80,9	-	-	-
Доходи від операцій з капіталом	3,0	0,7	3,0	-	-	-
Цільові фонди	0,8	0,2	0,8	-	-	-
Інші надходження (від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій)	0,2	0,1	0,2	-	-	-
Державний бюджет 2012 рік (без урахування міжбюджетних трансфертів)	344,7	77,3	344,7	-	-	-
Зведений бюджет 2013 рік, у т.ч.	442,8	100,0	424,4	-21,1	-4,7	-0,6
Податкові надходження	354,0	79,9	339,3	-21,3	-5,9	-1,8
Неподаткові надходження	85,0	19,2	81,4	0,5	0,6	5,0
Доходи від операцій з капіталом	1,6	0,4	1,6	-1,4	-47,5	-45,2
Цільові фонди	0,7	0,2	0,6	-0,2	-21,9	-18,5
Інші надходження (від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій)	1,5	0,3	1,5	1,2	у 5,5 раз	у 5,9 раз
Державний бюджет 2013 рік (без урахування міжбюджетних трансфертів)	337,6	76,2	323,6	-21,1	-6,1	-2,0
Зведений бюджет 2014 рік, у т.ч.	456,1	100,0	380,9	-64,7	-14,5	2,4
Податкові надходження	367,5	80,6	306,9	-53,7	-14,9	1,9
Неподаткові надходження	80,6	17,7	67,3	-13,6	-16,8	-0,4
Доходи від операцій з капіталом	2,1	0,4	1,7	-1,3	-43,6	-32,5
Цільові фонди	0,51	0,1	0,5	-0,4	-45,0	-34,1
Інші надходження (від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій)	5,4	1,2	4,5	4,3	у 19 раз	у 23,1 рази
Державний бюджет 2014 рік (без урахування міжбюджетних трансфертів)	355	77,8	296,4	-48,3	-14	2,9
Зведений бюджет 2015 рік, у т.ч.	652,0	100,0	393,4	-52,1	-11,7	46,3
Податкові надходження	507,6	77,9	306,3	-54,3	-15,0	40,8
Неподаткові надходження	140,1	21,5	84,5	3,6	4,5	73,1
Доходи від операцій з капіталом	1,8	0,3	1,1	-1,9	-63,6	-39,7
Цільові фонди	0,6	0,1	0,3	-0,5	-59,2	-32,3
Інші надходження (від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій)	1,9	0,3	1,1	0,9	у 4 рази	7,4
Державний бюджет 2015 рік (без урахування міжбюджетних трансфертів)	531,5	81,5	320,7	-24,0	-7,0	54,1

Складено та розраховано автором на підставі [6;7]

У свою чергу обсяг номінального ВВП, на відміну від показників реального, має зростаючу тенденцію. Так, позитивна динаміка простежується у 2015 році і складає 530 897 млн грн або 37,8%, порівнюючи з 2012 роком та 23,5%, або 368 837 млн грн порівняно з попереднім роком. У 2014 році зростання відбувалось повільнішими темпами і становило 162 059 млн грн, або 11,5%. Незначна позитивна тенденція спостерігалась у 2013 році, де цей показник збільшився на 60 529 млн грн, або 4,3%. На таке зростання вплинули девальвація національної валюти, яка супроводжувалась стрибком інфляції (річний індекс за даними Міністерства фінансів у 2015 році склав 143,3%, у 2014 – 124,9% і у 2013 – 100,5%). Варто відзначити різницю між ростом інфляції та номінальним ВВП, яка у 2015 р. простежується у розмірі 19,8%, у 2014р – 13,4%, а у 2013 – 3,8%, що свідчить про скорочення обсягів виробництва та споживання товарів і послуг. На нашу думку, така динаміка ВВП свідчить про падіння економіки України в цілому, різке коливання і дисбаланс макроекономічних показників.

Ми вважаємо, що протиріччя між реальним та номінальним ВВП приховує дійсну картину економічного та фінансового становища країни. Тому, очевидно є необхідність перегляду порядку формування даного показника, який не дозволив би штучно його збільшувати за рахунок зростання цін, залучивши досвід економічно розвинутих країн. На наш погляд, ефективними кроками з підвищення динаміки ВВП у наступні роки має бути удосконалення макроекономічного регулювання грошової сфери, нарощення обсягу експортного потенціалу та оптимізація його структури, створення сприятливого інвестиційного середовища для іноземних інвесторів та пошук нових ринків збуту.

Враховуючи протиріччя номінальних та реальних показників ВВП та їх взаємозв'язок з доходами бюджету, при якому зростання ВВП призводить до збільшення дохідної частини, тоді як падіння – до зменшення, доцільно звернути увагу на розвиток дохідної бази бюджету за останні роки. Для оцінки тенденції фактичних показників доходів зведеного бюджету України нами здійснено їх приведення до базового року. Такий підхід дасть змогу об'єктивно оцінити дохідну частину, виключивши з неї вплив зміни цін та фактори інфляції, показати зміни темпів зростання (спадання) доходів бюджету і ВВП та їх взаємозалежність (табл. 2).

Як свідчать дані таблиці 2, в останні роки номінальні доходи зведеного бюджету динамічно зростали. Найбільший темп зростання спостерігається у 2015 році, де цей показник зріс на 206,4 млрд грн, або 46,3%, а у 2014 році на 10,5 млрд грн, або 2,4% порівняно з доходами 2012 року і лише у 2013 році простежується незначний спад динаміки на 2,7 млрд грн, або 0,6%. Разом із тим, наві-

вши відношення доходів до цін базового року, як і в ситуації з ВВП, ми спостерігаємо спадну динаміку. Так, у 2015 році спостерігається їх зменшення на 52,1 млрд грн, або 11,7%, у 2014 році на 64,7 млрд грн, або 14,5%, а у 2013 році на 21,1 млрд грн або 4,7% порівняно з базовим роком. Досліджуючи структуру доходів, ми бачимо, що основним джерелом наповнення бюджету на державному та регіональному рівнях, як видно з таблиці 2, є податкові надходження. Сьогодні зроблено чимало кроків реформування податкового законодавства, які в результаті привели до удосконалення і спрощення системи оподаткування, а саме: кількість податків та зборів скорочено вдвічі (11 замість 22), відповідно зменшилась кількість звітності. Таким чином, на кінець 2015 року частка податкових надходжень зменшилась на 15,0%, або на 54,3 млрд грн, що спричинено не лише скоротанням економічним становищем, а й зменшенням їх питомої ваги на 3,1% у загальному складі доходів. Ці зміни дали поштовх до підвищення інших статей доходів, зокрема на 4,5% зросли неподаткові надходження. На відміну від 2015 року питома вага податкових надходжень 2014, 2013 та 2012 років була майже на одному рівні – 80,6%, 79,9%, та 80,9%, що вказує на значний тиск держави на платників податків, а це в свою чергу сприяє відтоку фінансових ресурсів у тіньову економіку. Разом із тим значне збільшення спостерігається в інших надходженнях. Так, у 2015 році цей показник збільшився у 4 рази, у 2014 – у 19 разів і у 2013 – у 5,5 рази, що знижує рівень фінансової незалежності країни та впливає на її фінансову безпеку. Крім того, оцінка динаміки доходів державного бюджету свідчить про нерівномірність їх росту. Починаючи з 2013 року, спосте-

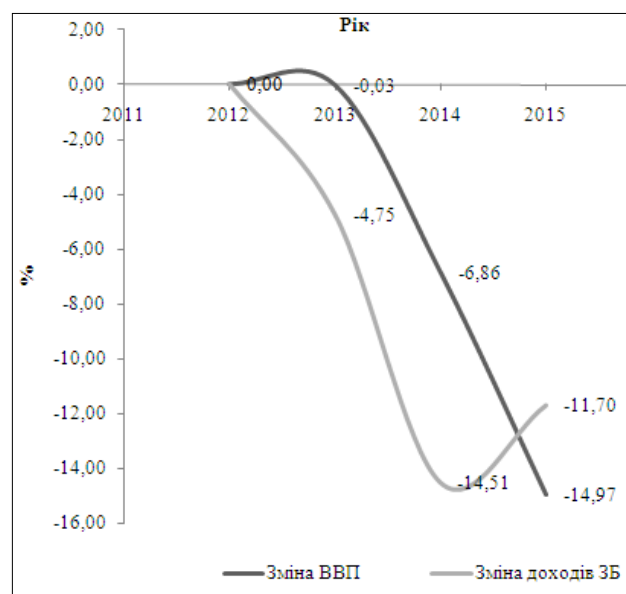

Рис. 1. Динаміка зміни реального ВВП та доходів зведеного бюджету

Складено автором на підставі [4; 5; 6; 7]

рігається значне зростання питомої ваги доходів державного бюджету у зведеному бюджеті, яка у 2015 році сягнула 81,5%, у 2014 році – 77,8%, а у 2013 році – 76,2% при 77,3% у 2012. Така динаміка свідчить про зростання рівня централізації, яка послаблює ділову активність суб'єктів господарювання, скорочує їхні фінансові можливості в виробництві, погіршує інвестиційний клімат та посилює ухилення від сплати податків. Особливу увагу слід звернути на те, що динаміка реального ВВП та доходів зведеного бюджету мають докорінні відмінності (рис. 1).

Згідно із наведеним рисунком 1 темпи падіння реальних доходів мають більш параболічний характер, тоді як реального ВВП – лінійний. Це свідчить про те, що обсяг надходжень бюджету 2015 року зростає швидше ніж обсяг ВВП. Оскільки доходи бюджету є результатом його перерозподілу, то темпи їх падіння повинні мати однаковий характер. Так, до 2014 року змінна ВВП і доходів бюджету має лінійний тренд, а у 2015 році динаміка останніх різко зростає, тоді як динаміка ВВП продовжує спадати. Подальші відхилення їх динамік будуть впливати на бюджетну безпеку країни і створювати загрозу для її фінансового забезпечення.

Таким чином, нині існує проблема проведення аналізу макропоказників та їх взаємозв'язку з показниками бюджету, що не дає можливості чітко оцінити фінансове становище держави та прогнозувати її подальший розвиток.

Тому, на нашу думку, ефективним вирішенням цієї проблеми є забезпечення взаємозв'язку номінальних та реальних показників ВВП з доходами бюджету через формування продуманої та зваженої макроекономічної політики, яка повинна забезпечити сприятливі умови для підвищення темпів зростання ВВП, створення ефективної методики планування і прогнозування макроекономічних і бюджетних показників, удосконалення реформування бюджетної та податкової систем: підвищення ефективності та продуктивності використання бюджетних коштів, повернення до формування бюджету методом «згори-донизу», поліпшення податкового простору для підприємницької діяльності, модернізація виробничих фондів і впровадження новітніх технологій для підвищення конкурентоспроможності продукції, розвиток малого та середнього бізнесу для створення нових робочих місць, модернізація податкової системи в напрямі посилення її соціальної справедливості, детінізація економіки шляхом подолання причин та передумов тіньових явищ, створення сприятливих умов для залучення тіньового капіталу в легальний сектор економіки.

Висновки. Отже, значні макроекономічні дисбаланси, недостатній рівень прозорості у державному секторі управління та відсутність комплексного підходу уряду до покращення макроекономічних показників призвели до падіння розвитку економіки. Дослідження структури та

динаміки номінального і реального ВВП і доходів бюджету свідчить про суттєву розбіжність між ними та нерівномірність їх зміни. Причому номінальні показники не лише не відображають реального стану національної економіки, а й штучно збільшені за рахунок девальвації гривні, зростання інфляції, відпускних цін на товари та послуги і сплатою збільшеного обсягу податків і зборів, що у свою чергу стимулює поглиблення кризових процесів. У результаті фінансово-економічна ситуація вимагає комплексного реформування. З метою забезпечення макроекономічної стабільності фінансового сектору варто, на нашу думку, по-перше – провести структурні реформи ВВП, зокрема переглянути порядок формування даного показника, врахувавши досвід економічно-розвинутих країн, що в свою чергу не дозволить штучно його збільшувати. По-друге – розробити урядову програму нарощення обсягу експортного потенціалу та оптимізації його структури, шляхом освоєння нових ринків збуту; розробити державну стратегію створення сприятливого інвестиційного середовища для роботи з іноземними інвесторами та удосконалення макроекономічного регулювання грошової сфери, які не лише стабілізують динаміку ВВП, а й збережуть темпи його зростання. По-третє – провести удосконалення нормативно-законодавчої бази, яка сприятиме функціонуванню фінансової системи України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Новікова В.В. Прогнозування внутрішнього валового продукту на основі апарату штучних нейронних мереж [Електронний ресурс] / В.В. Новікова // Економіка та управління АПК. – 2014. – № 1. – С. 5-11. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/escrapk_2014_1_3.pdf.
2. Пугачов М.І. Прогноз динаміки внутрішнього валового продукту України за допомогою нейронних мереж / М.І. Пугачов, О.М. Грибинюк, А.О. Мельник // Економіка АПК. – 2015. – № 4. – С. 82-88.
3. Стебляк І.О. Валовий внутрішній продукт України: просторова та структурна динаміка [Електронний ресурс] / І.О. Стебляк // Економіка та держава. – 2015. – № 11. – С. 51-54. – Режим доступу : http://www.economy.in.ua/pdf/11_2015/15.pdf.
4. Валовий внутрішній продукт України за 2012–2014 роки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Валовий внутрішній продукт України за 2015 рік [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Звітність про виконання бюджетів за 2012–2014 роки [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
7. Місячний звіт про виконання Державного бюджету України за січень-грудень 2015 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=264515>.